

Hafner Zoltán

Kertész Imre síremlékének avatóbeszéde

Próbáljunk elképzelni egy teljesen tanácstalan fiatalembert: ceruzákat hegyez és fehér papírlapokat tereget maga elé, miközben arra eszmél, hogy tevékenységét semmi sem igazolja, sőt egyenesen ésszerűtlen, amit művel. Gyurmát puhít földugó gyanánt, hogy az apró, és munkavégzésre épphogy alkalmas lakásába ne szüremkedjen be semmi zaj az utcáról, melyet magában a Hazugság Szurdokának nevez, s hogy e gesztusával is mintegy hatályon kívül helyezze az őt körülvevő világot.¹ Azt a világot, amelyről elsődleges tapasztalata akkorra már egy mondatban összefoglalható: „Megértettem a számomra adott világegyetem egyszerű titkát: bárhol, bármikor agyonlőhető vagyok.”²

Amikor egyszer megkérdeztem ettől az akkor már korántsem fiatal embertől, hogy miért tekintett magára már a kezdeti próbálkozások idején is afféle „törvényen kívüli” íróra, aki ellenséges környezetben él és titkos tevékenységet folytat, azt válaszolta: „Ez igen egyszerű – tudniillik valóban ellenséges környezetben éltem és titkos tevékenységet folytattam.”³

Tehetségéhez tehetségtelenségén keresztül jutott el, mely azzal vette kezdetét, hogy rádöbrent: képtelen megbirkózni a maga elé tűzött feladattal. Ám addig folytatta e hosszú évekig hiábavalónak tűnő küzdelmet, míg tehetséges nem lett. „A tehetséghez vezető út azonban mindig kudarcok, szegyenek útján vezet keresztül – mondta. Nem azért kezdtem írni, mert tehetséges vagyok, ellenkezőleg: amikor úgy határoztam, hogy regényt írok, mellesleg azt is elhatároztam, hogy tehetséges leszek. Szükségem volt rá, el kellett végeznem a munkám.”⁴

E munka lényege a folyamatos önművelésben zajlott – e fiatalember, aki érettségi vizsgáján irodalomból megbukott (íróink közül nem ő az egyetlen), az évek során az egyik legkiműveltebb férfi lett, s nemcsak az irodalom, de a filozófia és a zene területén is. Életének formát adott, s egyben mintát és példát a feladathoz, hogy mindenkinek saját magának kell megalkotnia a maga történetét és életét. Tisztázni, hogy mennyire végzettszerű, illetve történelmileg mennyire determinált az egyén, mennyiben felelős a saját életéért: kiszabadulhat-e a tömeglét, a nekünk szánt sorstalanság állapotából?

„A teljes erőmre szükségem volt ahhoz, hogy kihúzzam magam meghatározottságaim, a nemlétezés kátyújából: az egyetlen kiutat választottam, a művészetet – ez a processzus ugyanis, hogy kitérjek a mindenfelől körülzáró tagadásból, csakis verbálisan mehetett végbe.”⁵

Kertész Imre számára az autentikus létezés egyetlen lehetséges formája az írás lett – történetek elmondása, miközben tudta, történetei elmondhatatlanok, és maga az írás is képtelen vállalkozás. Ez a paradoxon szinte mindegyik írásának kiindulópontja, ám a kész mű ennek az önellentmondásnak a cáfolata is egyben. Az írás lett számára az identitás meg- és visszaszerzésének küzdőterepe.

Kertész valamennyi művében arról a súlyos felelősségről olvashatunk, hogy életünk miként nyerhet megfogalmazást, miként tehető minden időnkben, s különösen a személyt kisajátítani kívánó diktatúrákkal szemben egyéni, *saját* sorssá, és történetünk szolgálhat-e tanulságul mások számára. Kertész egész élete és műve ennek a küzdelemnek a folyamatáról és áráról szól, s legalább ennyire arról, hogy e ránk hagyományozott teherrel, tapasztalattal mit kezdhethetünk. Kertész Imre ugyan kívülállásával nem kis árat fizetett, de a legsúlyosabb történelmi időkben is szabad maradt, s könyvei e szabadságban fogantak – emiatt lehetnek érvényesek ma is.

Egyedülálló módon végezte el azt az egzisztenciális munkát, amelyet tanúságtételként is elének állít. Életműve számvetés azokkal a történelmi traumákkal és társadalmi problémákkal, amelyek a diktatúrák elmúltával is velünk maradtak, s továbbra is veszélyeztetik egyéni szabadságunk megteremtésének lehetőségeit. Hisz továbbra is az egyik legfontosabb kérdés, hogy miként alakul etikai kultúránk s annak emberképe: a felmérhetetlen szenvedések miféle tudáshoz vezetnek, a nemzedékek saját közös örökségükké teszik-e mindazt a botrányt, gyalázatot és szegységet, amely úgy tűnik, még jó ideig nem kerülhet múlt időbe, ám épp ezért felmérhetetlen erkölcsi tartalék is rejlik bennük.⁶

Kertész Imre életműve a maga műfaji sokszínűségében is megbonthatatlan egész: egy sorsát visszanyert szellem beszámolója arról, hogy a szembe-

nézés és önvizsgálat miként vezethet megtisztuláshoz, vagy legalább annak esélyéhez. „Mindenesetre az évtizedek megtanítottak rá, hogy a szabadulás egyetlen útja mindenképp az emlékezésen keresztül vezet. [...] A művész abban reménykedik, hogy a pontos ábrázolás, amely a halálos ösvényeken őt magát is még egyszer végigvezeti, végül eljuttatja őt a szabadulás legnemesebb formájához, a katarzishoz, amelyben talán majd olvasóját is részesítheti.”⁷ – Rajtunk múlik, hogy e keserű tapasztalatokkal teli, súlyos ajándékkal mihez kezdünk. Szabadságunkban áll elfogadni vagy épp háttal fordítani neki, ám ne feledjük: „az élet leértékelődésének, a korunkat pusztító rohamos egzisztenciális hanyatlásnak” egyik fő oka épp „a megtörető történelmi tapasztalatok s a belőlük származó katartikus tudás elhárításában rejlik.”⁸ Kertész Imre rendkívül következetes és szívós munkával, a tanúságtevés erkölcsi parancsának engedelmeskedve ad erőt a túléléshez, belső szabadságunk megőrzéséhez.

Az írónak csupán földi élete zárult le 2016. március 31-én: megszenvedte a jogot ahhoz, hogy rá is vonatkozzék az Írás: „És meghala Jób jó vénségben és betelve az élettel”. Beteljesítette a magára mért küzdelmet: „Megélni az életet, azt, ami jutott, s úgy megélni, hogy a teljes jusson, ez az életfeladat, bárhol éljünk is.”⁹

Épp nagy számvetései, súlyos válságai idején jegyezte le, akárcsak Bach: „Istenem, ne engedd, hogy elhagyjon az öröm... – ...gyermekmód szeretnék hálát mondani Istennek: »Csodálatos életem volt...« – ...ha valaki elmondhatja, hogy csodálatos élete volt, akkor azért volt az csodálatos, mert szeretett és szerettek. Más érték ezen a földön nincs. – ...aki nem érezte egy nő szeretetének akár a túlvilágról ható áldását, az semmit sem tud. A szeretet megvált.”¹⁰ Egy olyan ember feljegyzései ezek, akinek ismerjük élet- és szenvedéstörténetét, s akiben gyerekkora óta ott kísértett a szeretetehség és szeretethiány.

„A szeretet megvált.” – Ez utóbbi mondat itt olvasható a most felavatásra kerülő síremlék hátoldalán. Vallotta, hogy írni csak energiák bőségéből, tehát csakis örömből lehet – s hogyha a gyűlölet valóságot teremthet, miért ne teremthetne valóságot a szeretet is: s még ha ez utópikusan és korszerűtlenül is hangzik,¹¹ Kertész komolyan gondolta, különben bele sem fogott volna ceruzáinak hegyezésébe az üres papírlapok felett. Nemegyszer elmondta: „Mindig is arra törekedtem, hogy ama jóvátehetetlen realitás [a gyűlöletszülte botrány] a szellem útján megszüljön a jóvátételt, a katarzist. Minden, amit valaha is létrehoztam, ebből a szán-

dékomból keletkezett.”¹² Saját önös érdekünk is azt kívánja, hogy e szándékokat magunkra nézve is érvényesnek tekintsük. E síremlék, amely előtt állunk, úgy érzem, valamiképp mementója is annak, ami itt elhangzott: Kertész Imre után nyílt egy másik perspektíva, egy újabb dimenzió, amely korábban zárva volt előttünk – műveinek ismeretében mi magunk is másképp tekinthetünk a világra, önmagunkra, s mindarra, amit ember ember ellen elkövetett a 20. században, s amit bármikor újra elkövethet. Az a megnyíló ajtóforma-rés figyelmeztet döntéseinkre, hogy merre, hova lépünk, s vállalunk-e felelősséget önmagunk és a jövő iránt. Mindig van választásunk. Ő maga ezt ekként fogalmazta: „Élj úgy, mint akinek minden lépését áldás kíséri. Élhetsz úgy is, mint aki elátkozott. De akkor átkozott leszel. Viszont: hogy élhetél és munkálkodhatsz, történjék bármi is, mindenképpen áldás volt; s azért volt áldás, mert elátkozott mivoltodban is képes voltál észrevenni az élet nagy esélyeit.”¹³

Síremlékünk minden tekintetben követi Kertész Magda szándékait és természetesen ő előtte is tisztelegni kívánunk vele: neki már nem adatott meg, hogy a pontos szakmai terveket és annak művészi kivitelezését elvégeztesse. A hátramaradt feladatot a legmélyebb alázattal s igen körültekintően két szobrászművész, Czákó Rita és Takács Máté végezte el, amelyért valamennyiünk nevében szeretnék köszönetet mondani – és mindenkinek, aki a szerződéstől e program lebonyolításáig részt vett, közreműködött. Csupán kegyeleti kötelezettségünket teljesítettük most: még rengeteg a teendő ahhoz, hogy egyszer a valódi méreteiben is felmérhessük, mi mindent köszönhetünk e kivételes embernek és írónak, Kertész Imrénnek.

JEGYZETEK

¹ Vö. *K. dosszié*. Magvető, Budapest, 2006. 168.; *A kudarc*, 29.

² *A kudarc*. Magvető, Budapest, 2000. 25.

³ Vö. *K. dosszié*. 183.

⁴ Vö. uo. 169.

⁵ *Gályanapló*. Magvető, Budapest, 1999. 208.

⁶ Vö. *Európa nyomasztó öröksége*. Magvető, Budapest, 2008. 161., 422.; 84., 332–333., 386.

⁷ Uo. 241.

⁸ Uo. 151.

⁹ *Gályanapló*. 300.

¹⁰ *Gályanapló*. 272.; *A néző*. Magvető, Budapest, 2016. 177–178., 150., 261.

¹¹ Vö. *K. dosszié*. 237–238.

¹² *Európa nyomasztó öröksége*. 398.

¹³ *Valaki más*. Magvető, Budapest, 2002. 101.

